

WILLARD VAN ORMAN QUINE¹

(1908–2000)

Dagfinn FØLLESDAL

Willard Van Orman Quine zomrel na Vianoce. Zohral kľúčovú úlohu pri formovaní filozofie 20. storočia. Staršie encyklopédie ho označovali ako logika, ale čoskoro sa všeobecne považoval za filozofa, spočiatku za filozofa logiky a jazyka, napokon však za metafyzika, ktorého radikálne myšlienky o ontológii, epistemológii a komunikácii ovplyvnili všetky hlavné oblasti filozofie.

Quinove rané práce od dizertácie z roku 1932 do roku 1943 sa týkali najmä logiky, pričom jeho najvýznamnejším príspevkom je jedenáststranová stať „New Foundations for Mathematical Logic“ („Nové základy matematickej logiky“) publikovaná v časopise *American Mathematical Monthly* roku 1937. Táto krátka stať inšpirovala mnoho ďalších skúmaní a dokonca aj dnes je predmetom intenzívneho výskumu a diskusie.

Quinova práca v logike však mala už od samého začiatku filozofickú motiváciu a postupne sa čoraz viac orientoval na filozofické problémy. Ontologické otázky sa prvýkrát objavili v stati „Ontological Remarks on the Propositional Calculus“ („Ontologické poznámky k výrokovému kalkulu“, *Mind* 1934) a ontológia sa navždy stala jednou z Quinových najdôležitejších filozofických tém. Zostroval ontologické problémy („byť znamená byť hodnotou premennej“) a diskutoval o ontologickom záväzku. Vždy mal spartánske sklony a hlavným cieľom jeho knihy *Set Theory and Its Logic* (*Teória množín a jej logika*, 1963) bolo udržať podľa možnosti čo najskromnejšiu ontológiu. Spolu s Nelsonom Goodmanom skúmali, či možno byť nominalistom. Na rozdiel od Goodmana akceptoval platónsky realizmus. V jeho neskoršej práci však tento realizmus nadobudol nový zaujímavý obrat a smeroval k neurčitosti referencie, čo sa v sekundárnej literatúre zatiaľ úplne nepreskúmalo.

¹ Redakcia ďakuje profesorovi Føllesdalovi za láskavý súhlas s uverejnením state.

Iná veľká téma, ktorá sa čoskoro objavila v Quinovej práci a postupne sa etablovala ako jeho hlavný príspevok k filozofii, mala spočiatku podobu skepticizmu v prípade významu a iných príbuzných pojmov, napríklad pojmov analytickej alebo modálnosti. Tento skepticizmus sa rozrástol do revízie skorších filozofických názorov na komunikáciu a vzťah jazyka a sveta. Jeho prvé stopy sa objavili v stati „Truth by Convention“ („Pravdivosť na základe konvencie“, 1936). Od roku 1943 našiel vyjadrenie v mnohých statiach namierených proti modálnym pojmom, napríklad pojmom nevyhnutnosti a možnosti. Roku 1951 Quine načrtnol alternatívny pohľad na význam v stati „Two Dogmas of Empiricism“ („Dve dogmy empiricizmu“). Rozpracoval ho v knihe *Word and Object* (*Slovo a predmet*, 1960), v ktorej takisto zosilnil svoju kritiku modalít tvrdením, že kvantifikácia v modálnych kontextoch vedie ku kolapsu modálnych rozlíšení.

Quinove námietky proti kvantifikácii v modálnych kontextoch možno prekonať, keď sa vzdáme tradičnej sémantiky v prospech sémantiky, v ktorej tzv. pravé singulárne výrazy alebo rigidné designátory referujú na ten istý predmet vo všetkých možných svetoch, v ktorých daný predmet existuje. Táto základná myšlienka tzv. „novej teórie referencie“ vznikla ako odpoveď na Quinove kritické námietky a mnohému vďačí za jeho kritickú analýzu základných problémov.

Quinova ústredná téma – jeho kritika pojmov logickej nevyhnutnosti a možnosti, analytickej a tradičných názorov na význam – naďalej rezonovala. Pohľad na význam, ktorý formuloval v práci *Word and Object*, ďalej rozpracúval v mnohých knihách a statiach. Na ústrednú myšlienku o verejnej povahe jazyka má Quine rovnaký názor ako väčšina iných filozofov a lingvistov. Jeho hlavný prínos spočíva v tom, že túto ideu zobral vážne a neúnavne ju realizoval do dôsledkov, ktoré boli pre mnohých filozofov ťažko prijateľné. Jeden z dôsledkov, neurčitost' prekladu, je najviac diskutovaná Quinova myšlienka. Ide však len o dôsledok fundamentálnejších myšlienok o verejnej povahe jazyka, ktoré v neskorších prácach vybrúsil a čiastočne revidoval.

Konkrétne už od prvých stránok knihy *Word and Object* Quine zdôrazňoval, že to, čo vnímame, a to, čo podľa nás vnímajú iní, hrá kľúčovú úlohu pri učení sa jazyka a pri jeho používaní. To je Quinova ústredná myšlienka: sémantika a epistemológia sú úzko prepojené. Jeho epistemológia je naturalistická: patrí do prírodnej vedy pod hlavičku empirická psychológia, ale napriek tomu práve epistemológia objasňuje evidenčné bázy prírodnej vedy vrátane empirickej psychológie samej. Hlavným problémom pri štúdiu významu a komunikácie je pochopiť, čo vnímajú iní ľudia bez toho, aby sme

do nich vkladali náš pohľad na svet a našu ontológiu. V knihe *Word and Object* sa ho pokúšal riešiť prostredníctvom stimulu a reakcie. Stimuly a reakcie však nie sú verejne prístupné, hoci sú empiricky prístupné. Evidencia, na ktorej spočíva učenie sa jazyka a jeho používanie, musí byť prístupná členom spoločenstva v ich každodennom živote. Počas 35 rokov, ktoré delia *Word and Object* od jeho poslednej knihy *From Stimulus to Science (Od stimulu k vede, 1995)*, Quine znovu a znovu hľadal spôsob, ako sa zaoberať problémom, čo vnímajú iní, tak, aby nevyvolával otázky o význame a preklade. Do tohto projektu patrí celé množstvo Quinových filozofických myšlienok: jeho názory na epistemológiu, ontológiu a kauzalitu, prirodzené druhy, čas, priestor a individualizáciu.

Quine vytvoril nový pohľad na tieto večné filozofické otázky a vzťahy medzi nimi. Novým generáciám filozofov zanechal na skúmanie premenenú filozofickú krajinu.

Quine sa narodil v Akronu v štáte Ohio 25. júna 1908. Titul bakalára dostal roku 1930 v Oberlin College a celý svoj profesionálny život strávil na Harvarde, kde roku 1932 získal doktorský titul. Pôsobil ako Sheldon Travelling Fellow v rokoch 1932–1933, Junior Fellow v rokoch 1933–1936 a od roku 1956 vyučoval filozofiu ako Edgar Pierce Professor. Bol čestným doktorom mnohých univerzít, členom viacerých akadémií a dostal mnoho cien, napríklad roku 1993 prvú Cenu Rofla Schocka v Štokholme a roku 1996 Cenu Kyoto v Tokiu.

Zanechal tri dcéry a jedného syna, šesť vnúčat a jedno pravnúča.

Z anglického originálu preložil *Marián Zouhar*